

HARTOLAN OPETUKSEN JÄRJESTÄMISEN SUUNNITELMA

ESIOPETUKSEN JA PERUSOPETUKSEN
YLEINEN, TEHOSTETTU JA ERITYINEN TUKI

Hyväksytty sivistyslautakunnassa: 15.6.2011 § 56

SISÄLTÖ

Yleisiä tuen järjestämisen periaatteita

1. Opetuksen järjestäminen Hartolassa
2. Käsitteitä
  - 2.1. Kasvatuskumppanuus
  - 2.2. Varhainen tuki
  - 2.3. Lähikouluperiaate
  - 2.4. Inkluisio
  - 2.5. Integraatio
  - 2.6. Moniammatillinen yhteistyö
  - 2.7. Joustavat opetusjärjestelyt
3. Koulunkäynnin tukemisen kolmiportainen malli
  - 3.1. Yleinen tuki
  - 3.2. Tehostettu tuki
    - 3.2.1. Erityisen tuen päätöksen valmistelu
  - 3.3. Erityinen tuki
    - 3.3.1. HOJKS ja oppimäärän yksilöllistäminen
    - 3.3.2. Pidentetty oppivelvollisuus
    - 3.3.3. Toiminta-alueittain annettava opetus
4. Tukimuodot ja tuen järjestäminen esikoulussa ja perusopetuksessa
  - 4.1. Esikoulu
  - 4.2. Perusopetus

Liitteet: Tehostetun tuen prosessikuvio
                 Erityisen tuen prosessikuvio
                 Tukitoimien seurantalomake

YLEISIÄ TUEN JÄRJESTÄMISEN PERIAATTEITA

Opetuksen ja tuen järjestämisen lähtökohtana ovat sekä opetusryhmän että kunkin oppilaan vahvuudet ja oppimis- ja kehitystarpeet. Oppimisen ja koulunkäynnin tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja oppimisympäristöön liittyviä ratkaisuja sekä oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Opetusta ja tukea suunniteltaessa on otettava huomioon, että tuen tarve voi vaihdella tilapäisestä jatkuvaan, vähäisestä vahvempaan tai yhden tukimuodon tarpeesta useamman tukimuodon tarpeeseen. (OPH, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset, 29.10.2010)

1. OPETUKSEN JÄRJESTÄMINEN HARTOLASSA

1.1 Esiopetus

Hartolassa esiopetusta järjestetään Päiväkotia Vantussa toimivassa esiopetusryhmässä, jossa opetusta antaa lastentarhanopettaja ja hänen lisäkseen tarpeellinen määrä avustajia. Esiopetus ja alkuopetus muodostavat opetussuunnitelmallisen jatkumon.

1.2. Perusopetus

Hartolassa perusopetusta annetaan Hartolan Yhtenäiskoulussa, joka toimii kahdessa eri toimipaikassa. Alakoululla järjestetään 1.-5. luokkien perusopetus ja yläkoululla 6.-9. luokkien opetus.

1.3. Erityisopetus

Esiopetuksessa erityisopetusta antaa erityislastentarhanopettaja tai erityisopettaja. Kunnassa on kaksi erityisluokanopettajan virkaa ja yksi erityisopettajan virka. Tarpeen mukaan erityisopetuksen tarvetta täydennetään tuntiopettajaresurssein. Alakoululla toimii erityisopetuksen pienryhmä, jossa opiskelu on järjestetty toiminta-alueittain. Muu erityisopetus järjestetään yleisopetuksen yhteydessä, osa-aikaisena erityisopetuksena tai pienryhmässä vuosittaisen tarpeen mukaan. Kunta tekee yhteistyötä naapurikuntien kanssa erityisopetuksen järjestelyissä.

1.4. Oppilashuolto

Hartolan oppilashuoltotyössä noudatetaan maakunnallista esi- ja perusopetuksen oppilashuoltotyön strategiaa (nähtävissä koulun kotisivuilla).

Esiopetuksessa toimii lasten kuntoutustyöryhmä (LAKU) ja Hartolan Yhtenäiskoulussa oppilashuoltoryhmä. Näissä ryhmissä toimii kaksi samaa työntekijää, terveydenhoitaja ja psykologi. Oppilashuoltoryhmä on koulun oppilashuoltotyötä koordinoiva monialainen ryhmä, jonka puheenjohtajana toimii oppilashuollosta vastaava henkilö. Oppilashuoltoryhmään voi kuulua rehtorin lisäksi erityisopettaja, oppilaanohjaaja, koulupsykologi, kuraattori, kouluterveydenhoitaja (ja -lääkäri) sekä tarvittaessa luokanopettaja/luokanvalvoja, huoltaja tai muita oppilaan hyvinvointia ja kuntoutusta edistäviä työntekijöitä.

2. KÄSITTEITÄ

2.1. Kasvatuskumppanuus sekä kodin ja koulun välinen yhteistyö

Huoltajien ja koulun välinen avoin ja luottamuksellinen yhteistyö on perusta lapsen terveen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi ja tukemiseksi. Lapsen kasvatusoikeus ja –vastuu on ensisijaisesti huoltajilla.

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan huoltajien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Tämä edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja kunnioittamista. Lapselle läheisten aikuisten toimiva yhteistyösuhde tukee lasta kodin, päivähoidon ja koulun kasvuympäristöissä. Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan myös työntekijöiden yhteistyötä lapsen kasvun tukemiseksi.

2.2. Varhainen tuki

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan lapsen/nuoren tuen tarpeen havaitsemista ja oikea-aikaisen tuen tarjoamista mahdollisimman varhain heti tuen tarpeen havaitsemisen jälkeen.

2.3. Lähikouluperiaate

Jokaisen oppilaan, myös oppimisessaan ja kehityksessään tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevan, opetus järjestetään hänelle parhaiten soveltuvassa koulussa / luokassa riittävin tukitoimin. Moniasiantuntijaisen oppilashuollon suositusten mukaisesti opettajan ja huoltajien kanssa neuvotellen määritellään opetuspaikka ja tukitoimet.

2.4. Inklusio

Inklusio tarkoittaa kaikkien yhteistä opetusta, joka järjestetään asianmukaisin tukitoimin. Kyse ei ole pelkästään ”lähikouluperiaatteesta” vaan siitä, että kaikki oppilaat vaikeuksistaan huolimatta käyvät koulua samassa ryhmässä. Inklusio on periaate, joka edellyttää sekä järjestelmän että toimintarakenteiden kehittämistä ja samalla myös sellaisen toimintakulttuurin ja pedagogisten menetelmien kehittämistä, jotka edistävät kaikkien oppilaiden onnistumista opinnoissaan sekä hyvää kasvua ja kehitystä.

Inklusio ei kuitenkaan tarkoita oppilaiden sijoittamista ympäristöihin, jotka ovat heille liian haastavia. Opetusjärjestelyitä suunniteltaessa on tärkeää ottaa huomioon myös oppilaan ja huoltajien näkemys. Inklusio ei ole tietty saavutettu tila, vaan se on jatkuvaa kasvun, kehityksen, oppimisen ja osallistumisen esteiden purkamista varhaiskasvatuksessa, koulussa ja koko yhteiskunnassa.

2.5. Integraatio

Integraatiolla tarkoitetaan päivähoidossa sitä, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoito ja kasvatus järjestetään yhteisissä päivähoitopaikoissa muun päivähoidon yhteydessä. Erityisen tuen piiriin siirretyn oppilaan opetus pyritään järjestämään ensisijaisesti yleisopetuksen luokassa oppilaan tarpeiden mukaisesti. Integroinnista ja sen menettelytavoista sovitaan koulujen toimintasuunnitelmissa yleisesti ja oppilaan HOJKS:iin kirjataan yksilölliset, oppilasta parhaiten tukevat integroinnit.

Oppilaiden integraatiokäytänteet sekä ylä- että alakouluissa ovat lähtökohtaisesti samanlaisia. Pienluokkien oppilaita integroidaan taito- ja taideaineissa sekä yksittäisissä oppiaineissa yleisopetuksen opetusryhmiin. Samoin yleisopetuksen oppilas voi opiskella tarvittaessa pienryhmässä jotakin / joitakin yksittäisiä oppiaineita.

Erityisen tuen päätöksessä määrätään se, miten opetus järjestetään integroituna yleisopetukseen. Integraation toteutuksessa tavoitteena on pidettävä sitä, että erityistä tukea vaativan oppilaan mukana ryhmään tulee lisäresursseja (tuntiresurssi, luokakohtaisen avustajan tunteja, yms.).

2.6. Moniasiantuntijainen yhteistyö

Oppilaan tarvitsema tuki suunnitellaan yhdessä eri hallintokuntien asiantuntijoiden kanssa. Lasten ja nuorten tuen tarve vaatii laaja-alaista yhteistyötä, sillä vaikeudet ovat erilaisia. Kaikilla eri hallintokunnilla on omat tärkeät osa-alueensa tuenprosessissa ja kokonaisuuden toimimisen kannalta yhteistyö on välttämätöntä. Tiedonkulku eri työntekijöiden välillä on tärkeää. Yhteistyön tulee olla välitöntä ja suoraa, salassapitosäännökset huomioon ottaen. Lausuntojen ja kopioiden siirtämisen lisäksi tulee järjestää yhteisneuvotteluja asiaan kuuluvien viranomaisten ja huoltajien kesken.

2.7. Joustavat opetusjärjestelyt

Joustavilla opetusjärjestelyillä pyritään vastaamaan koulumaailman haasteisiin. Joustavia opetusratkaisuja ovat mm. koulun aloittamisen siirtäminen ja joustava alkuopetus. Joustavien ryhmäratkaisujen, samanaikaisopetuksen, perusteellisen ryhmäkoostumuksen suunnittelun ja riittävien jakotuntien avulla voidaan koulun resursseja kohdentaa tietyille ryhmälle, jossa tuen tarve on suurin.

3 OPPIMISEN JA HYVINVOINNIN TUKI

3.1 Yleinen tuki

Yleisen tuen muotoja ovat:

- tiivistetty yhteistyö kodin kanssa
- opetuksen eriyttäminen
- samanaikaisopetus ja joustavat ryhmittelyt
- tukiopetus, oppilashuollon tukitoimet
- osa-aikainen erityisopetus
- oppilaanohjaus
- kerhotoiminta
- aamu- ja iltapäivätoiminta.

Tiivistetty yhteistyö kodin kanssa on tarpeen, jos oppilaan opiskelussa tarvitaan tukitoimia. Huoltajalla on kuitenkin ensisijainen kasvatusvastuu lapsesta ja nuoresta. Koulu vastaa oppilaan kasvatuksesta ja oppimisesta koulu yhteisön jäsenenä. Yhteinen kasvatusvastuu toteutuu koulun ja kodin yhteistyössä, jonka tavoitteena on edistää lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja hyvinvointia. Huoltajien aktiivinen rooli tukitoimien suunnittelussa ja toteuttamisessa on ensisijaisen tärkeää.

Opetusta eriyttäessään opettaja pyrkii ottamaan huomioon oppilaiden erilaiset oppimisedellytykset opetussuunnitelmassa määriteltujen tavoitteiden rajoissa. Opettaja voi eriyttää opetukseen ja oppimiseen käytettävää aikaa, oppiaineksen syvyyttä tai laajuutta sekä oppimiseen käytettäviä menetelmiä ja materiaalia.

Samanaikaisopetuksessa luokassa voi luokanopettajan lisäksi olla samaan aikaan apuna toinen opettaja tai erityisopettaja. **Joustavassa ryhmittelyssä** oppilaat voidaan jakaa oppimisedellytystensä mukaisesti rinnakkaisluokanopettajien tai luokanopettajan ja erityisopettajan kesken.

Jos eriyttäminen ei riitä tavoitteiden saavuttamiseen, oppilaalla on oikeus saada **tukiopetusta**. Tukiopetus on tärkein yleisen tuen muoto. Tukiopetus voi olla tilapäistä tai säännöllistä oppilaan koulutuntien lisäksi tai niiden aikana annettavaa yksilö- tai pienryhmäopetusta. Tukiopetusta annetaan myös sosiaalisten taitojen ja omatoiminnan ohjauksen taitojen kehittämiseen.

Yleisen tuen muotona **osa-aikaista erityisopetusta** annetaan tarvittaessa harvakseltaan tai lyhytaikaisesti keskittyen oppilaan oppimisen pulmakohtiin tai oppilaan etu huomioiden.

Oppilashuollon tuki yleisen tuen vaiheessa keskittyy oppilashuoltotyössä tehdyn luokkakohtaisen seulonnan perusteella annettaviin kuraattori-, psykologi ja terveydenhuollon palveluihin.

Oppilaanohjauksen tehtävänä on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä siten, että oppilas kykenee edistämään oppimisvalmiuksiaan ja sosiaalista kypsymistään sekä kehittämään elämänsuunnittelun kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Oppilaanohjaus on lainsäädännön mukaan pakollinen osa perusopetusta, mutta se on myös oppilaan subjektiivinen oikeus. Ohjaustoiminnan tulee muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä jatkumo, jonka toteutuminen taataan siten, että ohjaustyöhön osallistuvat opettajat toimivat yhteistyössä oppilaan opinpolun aikana ja opiskelun nivelvaiheissa.

Kaikkien opettajien tehtävänä on ohjata oppilasta oppiaineiden opiskelussa sekä auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan ja oppimisen valmiuksiaan sekä ennaltaehkäistä opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä.

Koulu voi omana toimintanaan järjestää opetussuunnitelmaa tukevaa **kerhotoimintaa**. Kouluilla järjestettävän kerhotoiminnan tarkoituksena on tukea perusopetuksen ja kotien kasvatustyötä sekä rohkaista tervehenkiseen harrastamiseen vapaa-ajalla. Kerhotoiminnan suunnittelussa lähdetään liikkeelle lasten tarpeista ja mielenkiinnon kohteista. Kerhotoimintaa voidaan myös järjestää yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä kaikkien vuosiluokkien erityisoppilaille.

Toiminnan tavoitteena on tukea lapsen hyvinvointia ja terveyttä. Lapselle tarjotaan koulupäivän jälkeen turvallinen ympäristö, jossa hän aikuisen ohjauksessa voi osallistua monipuoliseen ja virkistävään toimintaan.

3.2 Tehostettu tuki

Kun yleinen tuki ei riitä tekee esiopetuksen opettaja, luokanopettaja tai aineenopettaja yhdessä erityisopettajan, erityisluokanopettajan tai erityislastentarhanopettajan kanssa **pedagogisen arvion** oppilaan tuen tarpeista. Pedagogisen arvion tekemiseen osallistuvat myös lapsen huoltajat ellei siihen ole ilmeistä estettä. Tehostetun tuen aloittaminen käsitellään koulun oppilashuoltotyössä pedagogiseen arvioon perustuen. Oppilaalle järjestettävä tuki kirjataan **oppimissuunnitelmaan**, jonka tekee oppilaan oma opettaja (luokanopettaja / luokanvalvoja) yhdessä erityisopettajan tai konsultoivan erityisopettajan kanssa.

Tehostetun tuen aikana ovat yleisen tuen tukimuotojen lisäksi käytössä:

- osa-aikainen erityisopetus
- tehostettu oppilashuollon tuki
- avustajapalvelut.

Jos yleisen tuen aikana käytetyt tukimuodot ovat lisäksi käytössä, ne kirjataan oppimissuunnitelmaan.

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöllisesti, ja se tulee tavoitteellisesti niveltää oppilaan saamaan muuhun opetukseen. Oppilaalle, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia ja joka tarvitsee muun opetuksen yhteydessä erityistä tukea oppimisen edellytysten parantamiseksi, tulee antaa osa-aikaista erityisopetusta.

Päätös osa-aikaisen erityisopetuksen antamisesta käsitellään oppilashuoltotyössä / -työryhmässä.

Osa-aikaisen erityisopetuksen antamisesta muun opetuksen ohessa tiedotetaan oppilaan huoltajille luontevalla tavalla.

Osa-aikaisen erityisopetuksen järjestämisestä kerrotaan koulutulokkaiden huoltajille yleisesti vanhempainilloissa ja koulutiedotteissa. Huoltajia informoidaan myös laaja-alaisen erityisopetuksen erilaisista toimintatavoista, välineistä ja menetelmistä sekä siitä, että oppilaiden tukeminen tapahtuu osana koulun normaalia toimintaa.

Tehostetun tuen vaiheessa osa-aikainen erityisopetus kirjataan oppimissuunnitelmaan ja sitä annetaan määrällisesti ja laadullisesti tehostettuna ja jatkuvana tukena.

Osa-aikaista erityisopetusta tulee antaa myös erityisen tuen piiriin otetuille tai siirretyille oppilaille HOJKS: ssa sovitulla tavalla.

Osa-aikaisen erityisopetuksen tarkoituksena on ennaltaehkäistä oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia ja etsiä keinoja vaikeuksissa olevien oppilaiden auttamiseksi.

Luonteeltaan osa-aikainen erityisopetus on oppilaan koulunkäynnin kokonaisvaltaista tukemista, jonka tavoitteena on oppilaan selviytyminen omassa perusopetusryhmässään. Sillä pyritään vaikuttamaan myönteisesti oppilaan opiskelutottumuksiin, työskentelytapoihin ja koko opiskelumotivaatioon. Osa-aikaisen erityisopetuksen opetuksellisten järjestelyjen tarkoituksena on

osaltaan taata oppivelvollisuuden suorittaminen oppilaan ikäkauden ja edellytysten mukaisesti sekä varmistaa mahdollisuus jatko-opintoihin.

Koulunkäyntiinsä tai kehitykseensä tukea tarvitsevilla oppilaalla on oikeus saada opetukseen osallistumisensa edellyttämät **tulkitsemissä- ja koulunkäyntiavustajapalvelut**.

Koulunkäyntiavustaja työskentelee yleensä useamman oppilaan kanssa. Koulunkäyntiavustajan tehtävät liittyvät oppilaan tukemiseen, avustamiseen ja oppimistilanteiden ohjaamiseen niin, että oppilaan itsenäisyys ja omatoimisuus kehittyvät. Koulunkäyntiavustajan tehtävien määräämiseen vaikuttaa se, millaisia oppilaita varten hänet palkataan. Oppilaiden tuen tarve ja määrä vaikuttavat siihen, millaista apua ja kuinka paljon he tarvitsevat.

Koulunkäyntiavustajan työ on yksilö- ja yhteisötason oppilashuoltotyötä, joka toteutetaan yhteistyössä oppilaan, opettajan ja hänen huoltajiensa kanssa.

Avustamisen resurssia tulee käyttää koulun sisällä mahdollisimman joustavasti yleisopetuksen ja erityisopetuksen kesken. Joskus syntyy myös lukuvuoden aikana tilanteita, joissa koulunkäyntiavustajan tuki oppilaalle on välttämätön.

Pääsääntöisesti koulunkäyntiavustajia ei pidä nimittää kenenkään henkilökohtaiseksi avustajaksi. Useimmat oppilaat eivät tarvitse avustamista koko ajan ja jokaisessa tilanteessa, vaan joissakin tilanteissa on jopa parasta, että oppilas toimii itsenäisesti. Jopa tilanteissa, joissa oppilas tarvitsee jatkuvaa avustamista, on järkevää käyttää ohjaajan työpanosta koko oppilaan ryhmän hyväksi silloin, kun se on tarkoituksenmukaista ja mahdollista.

Päätöksenteko avustajan tarpeesta tulee sovittaa erityisopetuksen suunnittelun aikatauluihin, koska avustaminen on osa oppilaan tuen arvioimista. Päätökset tulee myös tehdä määräaikaisiksi, jotta oppilaan avustamisen tarvetta tulee tarkasteltua määräajoin. Joissakin tapauksissa on täysin mahdollista, että tuen tarve vähenee tai poistuu oppilaan taitojen kehittyessä. Tavoitteena tulee aina olla myös oppilaan itsenäisyyteen liittyvien taitojen kehittäminen.

3.2.1. Erityisen tuen päätöksen valmistelu

Jos tehostettu tuki arvioidaan riittämättömäksi, aloitetaan **pedagogisen selvityksen valmistelu**. Vanhempiin otetaan yhteys ja käsitellään asia oppilashuoltoryhmässä. Oppilashuoltoryhmän kokoukseen osallistuvat asiaa käsiteltäessä tarvittavat oppilasta opettavat opettajat, oppilashuollon toimijat ja mahdollisuuksien mukaan huoltajat. Oppilashuoltoryhmä päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta (psykologin, lääkärin tai kuraattorin lausunto).

Pedagogisen selvityksen laativat opettajat (luokan- /aineen- /erityis- erityisluokanopettaja) yhteistyössä oppilashuoltoryhmän kanssa. Huoltajat voivat olla mukana laadinnassa ja oppilas on mukana ikäkautensa ja edellytystensä mukaisesti.

Jos pedagogista selvitystä tehdessä arvioidaan, että oppilaalle ei voida hänen omassa koulussaan tarjota riittävää tukea, selvityksen laatijat selvittävät, missä ja miten tuki voidaan järjestää.

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä kuullaan oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa siten kuin hallintolaissa säädetään sekä hankitaan oppilaan opetuksesta vastaavilta selvitys oppilaan oppimisen etenemisestä.

3.3 Erityinen tuki

Jos oppilaalle annettu tehostettu tuki ja oppimissuunnitelman mukainen opetus eivät riitä tulee harkittavaksi erityisen tuen piiriin siirtäminen. Siirtopäätöksen pohjaksi luokanopettaja ja / tai luokanvalvoja yhdessä erityisopettajan kanssa laativat **pedagogisen selvityksen**. Selvityksen tueksi hankitaan tarvittaessa psykologiset tai lääketieteelliset lausunnot tai sosiaalinen selvitys. Pedagoginen selvitys ja siihen liittyvät lausunnot käsitellään koulun oppilashuollossa. Yhteistyössä huoltajan kanssa tehdään esitys oppilaan siirtämisestä erityisen tuen piiriin.

Rehtori tekee kirjallisen päätöksen erityisen tuen antamiseksi. Päätökset tehdään määräaikaisina. Päätös tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä. **Erityisen tuen antamista koskevassa päätöksessä** määrätään oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä muut 31 §:ssä tarkoitetut palvelut sekä tarvittaessa 1 momentissa tarkoitettu oppilaan opetuksen poikkeava järjestäminen mm. oppimäärän yksilöllistäminen.

Erityisen tuen aikana ovat yleisten ja tehostettujen tukimuotojen lisäksi käytössä:

- oppiaineiden yksilöllistäminen
- HOJKS
- kokoaikainen erityisopetus
- apuvälineet yms.
- aamu- ja iltapäivätoiminta 1.-9. luokille
- Kuntoutus-, ohjaus- ja tukipalvelut (POL 39 §)

Erityinen muodostuu erityisopetuksesta ja muusta perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta. Erityisopetus järjestetään oppilaan edun mukaisesti ensisijaisesti muun opetuksen yhteydessä omassa lähikoulussa. Jos oppilas tarvitsee vahvempaa erityisopetuksen tukea, hänen koulumuotonsa tai –paikkansa määritetään yksilöllisten tarpeiden perusteella.

Oppimäärän yksilöllistäminen on ensisijainen vaihtoehto ennen oppilaan vapauttamista oppimäärän suorittamisesta. Oppimäärän yksilöllistäminen edellyttää erityisopetukseen ottamisen tai siirtämisen päätöstä. Yksilöllistäminen voi koskea perusopetuksen koko oppimäärää tai vain yksittäisiä oppiaineita. Oppimäärän opiskelusta vapauttamiseen tulee olla erityisen painavat syyt. Oppilaalle, joka on vapautettu jonkin oppiaineen opiskelusta, tulee järjestää muiden oppiaineiden opetusta tai ohjattua toimintaa siten, ettei hänen vuosiviikkotuntiansa määrä vähene.

Rehtori tekee erityisen tuen päätöksen jo ennen esi- tai perusopetuksen alkamista ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että oppilaan opetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten. Oppilas otetaan tarvittaessa myös pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin.

Jos muu opetuksen järjestäjä kuin kunta ei järjestä erityistä tukea, päätöksen oppilaalle järjestettävästä erityisestä tuesta tekee opetuksen järjestäjän esityksestä oppilaan asuinkunta. Erityisen tuen päätöksen saaneiden oppilaiden opetusryhmät muodostetaan valtioneuvoston asetuksen mukaisesti.

Erityistä tukea koskevan päätöksen toteuttamiseksi oppilaalle laaditaan **henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS**.

Erityisen tuen tavoitteena on auttaa ja tukea oppilasta siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuus edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Jos oppilaalla ei ole enää tarvetta erityiseen tukeen, tulee tehdä päätös hänen

siirtämisestään tehostetun tuen tai yleisen tuen piiriin tai yleisopetukseen. Samalla varaudutaan tukemaan yleisopetukseen siirtymistä antamalla tarvittaessa tehostettua tukea.

Perusopetuslain 3 § ja 17 § mukaisesti perusopetuksen ja erityisopetuksen oppilaiden opetus tulee järjestää ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Käytännössä tämä oikeuttaa joustaviin opetusjärjestelyihin: osa-aikaiseen erityisopetukseen, kokoaikaiseen erityisopetukseen, samanaikaisopetukseen, integrointeihin muun opetuksen ryhmiin tai yhteyteen ja päinvastoin, opetukseen muun opetuksen yhteydessä yksilöllisin oppimistavoittein sekä opetuksen yksilöllistämiseen muutoinkin. Yhtälailla oppilaalla on oikeus erityisluokassa annettavaan erityiseen tukeen ja opetukseen.

3.3.1. HOJKS ja oppimäärän yksilöllistäminen

Erityistä tukea koskevan päätöksen toteuttamiseksi oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS. Suunnitelmaan kirjataan erityistä tukea koskevan päätöksen mukainen opetuksen ja muun tuen järjestäminen. Suunnitelma tarkistetaan tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa, oppilaan tarpeiden mukaisesti. Suunnitelman keskeisestä sisällöstä määrätään opetussuunnitelman perusteissa. Suunnitelmassa kuvataan myös muu kouluyhteisön antama yhteisöllinen tuki.

Erityisen tuen päätöksen saaneen oppilaan opetus voidaan järjestää Valtioneuvoston asetuksen (1435/2001) 9. §:n perusteella osittain toisin kuin koulussa noudatettavassa tuntijaossa on määrätty, jos se on oppilaan oppimisedellytykset huomioon ottaen perusteltua. Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa määritellään tällöin ne oppiaineet, joissa oppilaan opinto-ohjelma poikkeaa koulun noudattamasta tuntijaosta.

HOJKS laaditaan yhteistyössä, ellei siihen ole ilmeistä estettä, huoltajien ja oppilasta opettavien opettajien sekä mahdollisten muiden asiantuntijoiden kanssa silloin, kun suunnitelman laatiminen edellyttää moniasiantuntijaista yhteistyötä. HOJKS:n tekemisestä vastaa yleisopetuksessa luokanopettaja tai luokanvalvoja yhdessä erityisopettajan kanssa ja erityisopetuksessa erityisluokanopettaja. Suunnitelman toteuttamisesta ja suunnitelman seurannan vastuuhenkilöstä päätetään tapauskohtaisesti suunnitelmaa laativassa yhteistyöryhmässä. HOJKS pitää tehdä lukuvuosittain ja se tulee tarkistaa / päivittää vähintään kerran lukuvuodessa.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin on tarpeen oppilaan opetuksen yksilöllistämiseksi:

- kuvaus oppilaan oppimisvalmiuksista ja vahvuuksista, oppimiseen liittyvistä erityistarpeista sekä näiden edellyttämistä opetus- ja oppimisympäristöjen kehittämistarpeista
- opetuksen ja oppimisen pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteet
- oppilaan opinto-ohjelmaan kuuluvien oppiaineiden vuosiviikkotuntimäärät
- luettelo niistä oppiaineista, joissa oppilaan opiskelu poikkeaa muun opetuksen mukaisista oppimääristä
- niiden oppiaineiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt, joissa oppilaalla on yksilöllinen oppimäärä
- oppilaan edistymisen seurannan ja arvioinnin periaatteet
- opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, kommunikointitavat sekä erityiset apuvälineet ja oppimateriaalit
- kuvaus oppilaan opetuksen järjestämisestä muun opetuksen yhteydessä ja/tai erityisopetuksen ryhmässä
- henkilöt, jotka osallistuvat oppilaan opetus- ja tukipalveluiden järjestämiseen sekä heidän vastuualueensa

- tukipalvelujen toteutumisen seuranta.

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman tehtävänä on tukea pitkäjänteisesti oppilaan yksilöllistä oppimisprosessia. Suunnitelmaan kirjataan kokemukset oppilaan kehitystä ja oppimista tukevista opetusjärjestelyistä, toimintatavoista ja tukipalveluista.

Oppilaan arviointi perustuu yleiseen oppimäärään tai siihen yksilölliseen oppimäärään, joka hänelle on asetettu henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa.

3.3.2. Pidennetty oppivelvollisuus

Perusopetuslain mukaan jos lapsella ei ole vammaisuuden tai sairauden perusteella mahdollista saavuttaa perusopetuksen tavoitteita yhdeksässä vuodessa, lapsella on oikeus pidennettyyn oppivelvollisuuteen. Tällöin oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jolloin lapsi täyttää kuusi vuotta ja se kestää 11 vuotta. Oppivelvollisuus päättyy sinä vuonna, kun lapsi täyttää 17 vuotta.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan lapsen tulee osallistua oppivelvollisuuden alkamisvuonna järjestettävään esiopetukseen. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin ottaminen tai siirtäminen merkitsee samalla myös erityisen tuen piiriin ottamista.

Vapaaehtoinen esiopetus (5 v.)

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevilla oppilailla on oikeus maksuttomaan esiopetukseen vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista, eli viisivuotiaina. Oppilaan vapaaehtoinen esiopetusvuosi järjestetään päiväkodissa, ja se on yleensä kuntouttavaa päivähoitoa.

3.3.3. Toiminta-alueittain annettava opetus

Silloin kun opetusta ei voida oppilaan vaikean vammaisuuden, kehitysvammaisuuden tai vaikean sairauden vuoksi järjestää oppiaineittain laaditun oppimäärän mukaisesti, se tulee järjestää toiminta-alueittain. Opetussuunnitelmaan kuuluvat toiminta-alueet ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot. Toiminta-alueet tulee jakaa opetussuunnitelmassa osa-alueiksi.

Motoristen taitojen oppimisen tavoitteena on vahvistaa oppilaan kehon hahmotusta sekä edistää kokonais- ja hienomotoristen taitojen kehittymistä. Motoristen taitojen opetuksen tulee sisältää motoristen toimintojen suunnittelun ja ohjauksen, tasapainon, koordinaation, rytmin, kestävyuden ja lihasvoiman kehittämiseen liittyviä osa-alueita.

Kommunikaatiotaitojen oppimisen tavoitteena on orientoitumisreaktion muodostuminen ja sen pohjalle rakentuva erilaisten ilmaisujen ymmärtäminen ja tuottaminen. Kielen ja kommunikaation opetuksen tulee sisältää kielellistä tietoisuutta, ilmaisua, käsite- ja sanavarastoa, viittomien, merkkien, symbolien, kirjainten ja sanojen tunnistamista ja käyttöä sekä ajattelua kehittäviä osa-alueita.

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Osa-alueiden tulee sisältää vuorovaikutustaitoja ja itsehallinnan taitoja koskevia tavoitteita.

Päivittäisten taitojen oppimisen tavoitteena on lisätä oppilaan aktiivista osallistumista elinympäristön toimintoihin ja edistää hänen omatoimisuuttaan ja itsenäistymistään. Osa-alueiden tulee sisältää terveyttä ja turvallisuutta, arkipäivän elämäntaitoja, asumista ja ympäristössä liikkumista sekä vapaa-ajan viettoa koskevia tavoitteita.

Kognitiivisten taitojen oppimisen tavoitteena on, että oppilas aktivoituu ja oppii käyttämään aistejaan ympäröivän todellisuuden hahmottamiseen. Osa-alueiden tulee sisältää aistien stimulointia ja harjoittamista, valinnan, luokittelun, ongelmanratkaisun ja syy-seuraussuhteen oppimisen harjoituksia.

4. TUKIMUODOT JA TUEN JÄRJESTÄMINEN ESIOPETUKSESSA JA PERUSOPETUKSESSA

4.1 Esiopetus

TOIMINTASUUNNITELMA TUKEA TARVITSEVALLE LAPSELLE ESIOPETUKSESSA

TUKIMUOTO	VASTUUHENKILO	MUUTA
<p>1. Yleinen tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> • joustava lapsiryhmien muodostaminen • strukturointi • pedagoginen keskustelu ja havainnointi • pienryhmätyöskentely • oppimisympäristöjärjestelyt • suomi toisena kielenä-opetus • elton konsultaatio • Lasten kuntoutustyöryhmä • yhteistyö neuvolan kanssa 	<p>Esiopettaja yhdessä vanhempien kanssa Tarvittaessa elton tuki</p>	<p>Esiopettaja kirjaa käytetyt tukimuodot ja vanhempien kanssa käydyt keskustelut.</p>
<p>2. Tehostettu tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> • moniammatillinen pedagoginen keskustelu ja havainnointi • avustajapalvelut • joustavat ryhmittelyt • apuvälineet ja erityismateriaali • (kuntouttava) pienryhmä • samanaikaisopetus • suomi toisena kielenä- opetus • osa-aikainen erityisopetus (elto) • oppimisympäristön muokkaaminen • erilaiset työtavat • päiväohjelman ja ohjeiden selkiyttäminen, pilkkominen ja kuvittaminen • tehtävän jakaminen vaiheisiin • ennakointi • toimintavavoista sopiminen • mallintaminen • myönteinen palaute • yksilölliset tehtävät • palkkiot • sopimukset • yhteistyö terapeuttien kanssa 	<p>Esiopettaja ja elto tekevät pedagogisen arvion. Vanhemmilla on mahdollisuus kommentoida arviota. Esiopettaja ja elto laativat yhdessä vanhempien kanssa oppimissuunnitelman.</p> <p>Esiopettaja ja / tai elto vastaavat tehostetun tuesta sekä sen dokumentoinnista ja arvioinnista. Kaikki tehostettu tuki, jota lapselle annetaan pitää dokumentoida ja arvioida huolellisesti. Jos lapsi ei tarvitse enää tehostettua tukea hän palaa yleiseen tukeen.</p>	<p>Tehostetun tuen alkamispäivä kirjataan Hartolan Yhtenäiskoulun hallinto-ohjelmaan.</p> <p>Tieto lapsen saamasta tehostetusta tuesta esiopetuksessa siirretään kouluun.</p>
<p>3. Erityinen tuki</p>		

<ul style="list-style-type: none"> • moniammatillinen pedagoginen keskustelu ja havainnointi • HOJKS • avustajapalvelut • ryhmäkoon pienentäminen • apuvälineet ja erityismateriaalit • (kuntouttava) pienryhmä • suomi toisena kielenä –opetus • osa-aikainen erityisopetus (elto) • terapiat • eriyttäminen yksilöllistäminen • muu tuki 	<p>Esiopettaja ja elto tekevät pedagogisen selvityksen tarvittaessa Lasten kuntoutustyöryhmän tuella. Pedagoginen selvitys pohjautuu pedagogiseen arviointiin ja annettuun tehostettuun tukeen.</p> <p>Elto vastaa HOJKS:n laadinnasta esiopettajan, vanhempien ja tarvittaessa oppilashuoltoryhmän kanssa.</p> <p>Elto ja esiopettaja vastaavat arvioinnista</p>	<p>HOJKS arvioidaan kerran vuodessa. HOJKS säilytetään niin, että kaikki lapsen opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavat henkilöt voivat tutustua siihen. HOJKS siirtyy lapsen mukana kouluun.</p>
---	---	--

4.2 Perusopetus

Oppimisen tuen järjestäminen ja etenemisjärjestys ala- ja yläkoulussa kuvataan tarkemmin seuraavissa kaavioissa.

YLEINEN TUKI	VASTUU JA TOTEUTUS	MUUTA
<p>Kaikille peruskoulun oppilaille kuuluvaa yleistä tukea ovat mm.</p> <ul style="list-style-type: none"> - tukiopeus - erityisopettajan seulat, testit ja tutkimukset - tuki nivelvaiheissa - oppilashuollon palvelut <p>1. Lisätuen tarpeen havaitseminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja tai aineenopettaja / erityisopettaja / huoltaja 	<ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja, aineenopettaja, erityisopettaja, muut opettajat - oppilashuoltoryhmä (OHR) - luokanopettaja, luokanvalvoja, erityisopettaja, koulunkäyntiavustaja yhteistyössä kodin kanssa toteuttavat tukitoimia 	<ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja tai aineenopettaja tai erityisopettaja ilmoittaa tuen tarpeesta ja tukitoimista huoltajille - sovitaan kodin tuesta oppilaalle ja / tai muista yhteisistä toimenpiteistä <p>oppilashuoltoryhmässä huolen puheeksi ottaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - tarpeen mukaan oppilaan ohjaaminen kuraattorille, psykologille, terveydenhoitajalle yhteistyössä oppilaan huoltajien kanssa

2. Oppimisen seuranta ja tuen riittävyyden arviointi	- arvioidaan tuen riittävyys (käytettävissä tukitoimien seurantalomake), jatkaako oppilas yleisen tuen piirissä vai tarvitseeko hän tehostettua tukea?	
---	---	--

TEHOSTETTU TUKI	VASTUU JA TOTEUTUS	MUUTA
3. Pedagoginen arvio (salassa pidettävä lomake)	- luokanopettaja tai luokanvalvoja / erityisopettaja / muut opettajat	- yhteydenotto huoltajiin, ohr- palaverista sopiminen - mahdollinen konsultointi / yhteydenotto asiantuntijoihin (esim. koulupsykologi, sosiaalityöntekijä)
4. Oppilashuollon palaveri (tehostettu tuki alkaa)	- oppilashuollon palaveri (luokanopettaja tai luokanvalvoja, erityisopettaja ja huoltajat) päättää tehostetun tuen aloittamisen, mahdolliset muut asiantuntijat voidaan tarvittaessa kutsua mukaan palaveriin	- oppimissuunnitelman allekirjoittavat oppilas, huoltajat ja opettajat
5. Oppimissuunnitelman laatiminen (salassa pidettävä lomake)	- luokanopettaja tai luokanvalvoja / erityisopettaja ja oppilas sekä huoltajat laativat oppilaalle yksilöllisen oppimissuunnitelman, lähtökohtana yleinen opetussuunnitelma	
6. Oppimissuunnitelman toteuttaminen = tehostetun tuen järjestäminen	-luokanopettaja tai luokanvalvoja /erityisopettaja / koulunkäyntiavustaja oppilas / huoltaja	- arvioidaan, onko tehostettu tuki riittävää, jatketaanko sitä,
7. Oppimissuunnitelman toteutumisen seuranta = oppimisen seuranta ja tuen riittävyyden arviointi	- luokanopettaja tai luokanvalvoja / erityisopettaja/huoltajat/ koulunkäyntiavustaja (käytettävissä tukitoimien seurantalomake)	palataanko yleiseen tukeen vai tarvitaanko erityistä tukea
8. Oppilas palaa yleiseen tukeen, jatkaa tehostetussa tuessa tai tarvitsee erityistä tukea		

ERITYINEN TUKI	VASTUU JA TOTEUTUS	MUUTA
<p>9. Yhteydenotto huoltajiin ja OHR:n moniammatillinen kokoonpano</p>	<ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja tai luokanvalvoja / erityisopettaja / rehtori 	<ul style="list-style-type: none"> - huoltajat, opettajat, oppilas, rehtori ja mahdollisesti koulupsykologi, kuraattori, terveydenhoitaja miettivät erityistukitoimia
<p>10. Pedagoginen selvitys (salassa pidettävä lomake) pohjautuu oppimissuunnitelmaan</p>	<ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja tai luokanvalvoja ja erityisopettaja yhteistyössä OHR:n kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - mahdollisesti psykologinen lausunto - tarvittaessa lääketieteellinen ja/tai sosiaalinen selvitys - pedagogisessa selvityksessä mietitään pedagogiset järjestelyt (esim. opetusryhmä, yleisopetusluokka vai erityisluokka)
<p>11. Siirtyminen erityiseen tukeen</p> <ul style="list-style-type: none"> - oppimissuunnitelma (lomake) - pedagoginen selvitys (lomake) asiantuntijalausunto 	<ul style="list-style-type: none"> - huoltajat yhteistyössä opetushenkilöstön sekä asiantuntijoiden kanssa 	
<p>12. Päätös erityisestä tuesta (MÄÄRÄAIKAINEN)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - hallintosäännön määräämä henkilö 	<ul style="list-style-type: none"> - hallinnollinen päätös, josta voi valittaa
<p>13. Oppilaalle laaditaan HOJKS (salassa pidettävä lomake)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - luokanopettaja tai luokanvalvoja / erityisopettaja / erityisluokanopettaja yhteistyössä oppilaan ja huoltajien kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - HOJKS on pedagoginen asiakirja jonka perusteella suunnitellaan oppilaan opetus ja muu toiminta
<p>14. HOJKS:n toteuttaminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> -luokanopettaja tai aineenopettaja / erityisopettaja / erityisluokanopettaja / koulunkäyntiavustaja yhteistyössä oppilaan ja huoltajien kanssa 	

<p>15. HOJKS:n seuranta oppimisen seuranta ja tuen riittävyyden arviointi</p> <p>16. Oppilas palaa määräajan jälkeen tehostettuun tukeen tai jatkaa erityisessä tuessa</p>	<p>- luokanopettaja / luokanvalvoja / erityisopettaja / erityisluokanopettaja</p>	<p>- HOJKS arvioidaan vähintään kerran lukuvuodessa.</p>
--	---	---

Oppilaan tukitoimien suunnittelussa, seurannassa ja vaikuttavuuden arvioinnissa voidaan käyttää liitteenä olevaa tukitoimien seurantalomaketta.